

FRIED ISTVÁN TANÁR ÚR ZAKÓINAK LEGTITKOSABB SZERKEZETE¹

SÁGHY MIKLÓS

„Tweed-zakót, kérem, lestrapáltan kell hordani, elnyűtten”
Esterházy Péter: *Zakóink legtitkosabb szerkezete*²

Fried tanár úr zakói elegánsak, klasszikus vonalvezetésűek és nem újak. Lássuk be, kissé tán kopottasak, régiek, régimódiak. Persze azért van ez így, mert Fried tanár úr zakói *ellenálltak* a kilencvenes évek divathullámainak: a válltömésnek, a kétsoros gombolásnak, az élénkebb színeknek, a bő fazonnak és a 2000-es évek slim fit trendjének is. Fried tanár úr zakói tehát dacolnak, dacoltak az idővel; nem abban a profán értelemben, hogy anyagukat, textúrájukat ne rághatná meg a moly, hanem hogy az az értékrend, világkép, melyet (számomra) képviselnek, *ellenáll* a változó koroknak. Ezek a zakók ugyanis egy szellemi alapállást szimbolizálnak, melyhez talán Márai Sándor vagy Ottlik Géza irodalmi polgáreszménye áll a legközelebb. Függetlenség a változó politikai berendezkedésektől, a kultúra, a műveltség feltétlen szeretete, lenyűgöző tájékozottság a hazai és nemzetközi irodalmi folyamatokban, hatalmas filológiai és lexikális tudás, nyelvek ismerete – szóval a zakók ennek mind a szimbólumai.

¹ A szöveg szóbeli változata elhangzott Fried István professzor úr 90. születésnapjának köszöntőjén a Szegedi Tudományegyetemen 2024. szeptember 11-én.

² Esterházy Péter, „Zakóink legtitkosabb szerkezete”, *Jelenkor* 30, 5. sz. (1987): 386.

És persze itt már Fried tanár úrról beszélek, a zakók viselőjéről – irodalmároknak ezt a jelentésátvitelt nyilván nem kell magyarázni. Mert a tanár úr magatartásával (és persze polgári, ódivatú zakóival is) egy olyan *ethoszt* testesít meg, mely mintát, motivációt és mértéket adott a tanítványoknak a munkájukhoz – nekem legalábbis biztosan.

Mindazonáltal a tanár úr *abban* az értelemben nem hozott létre iskolát, hogy annak tagjai hasonló témákat, hasonló módszerekkel, hasonló elméleti keretrendszerben kutattak, és ezzel egyidejűleg hasonló szaknyelvet beszéltek volna. Sokkal inkább olyan műhely volt az összehasonlító irodalomtudomány szak, tudományos diákkör és doktori iskola, ahol a vezető nem telepedett rá a tanítványokra (nem volt például kiosztott téma, nem volt témaöröklés), de volt egy erős keret, támogató háttér, mely nagyon inspiráló és iránymutató volt. Olyan feltétel, vagy keretrendszer jellemezte ugyanis ezt a műhelyt, melyben a legfontosabb értékek: a minőség, az alaposág, a szorgalom és a nyelvtudás voltak.

A tanár úr mintaszerű szorgalma – a tanulmányírás, a kutatómunka, órára készülés mellett – például abban is megmutatkozott, hogy a hallgatók dolgozatait szinte mindig másnapra elolvasta. Lehetett az akár 100 oldalas is; és nem felületesen, hanem alaposan megjegyzetelve adta vissza írójának. Ráadásul ezek a sűrű, lapszéli jegyzetek nagyon is relevánsak voltak a téma szempontjából. Amikor először elolvastam tanár úr apró betűs, helyreigazító kommentjeit az egyik első dolgozatomban, szinte elájultam a szégyentől. Az egyik vitriolos megjegyzése például az volt – teljes joggal egyébként –, hogy tudományos dolgozatokban „nem élünk magánéletet”. Ezzel a figyelmeztetéssel igyekezett – mondjuk így – az esszéisztikusabb stílus felől a tudományosabb nyelv felé terelni.

A komparatista műhelyben nagyon fontos volt az is, hogy egymástól is sokat tanultak a hallgatók. A tanár úr humán erőforrás politikájának, vagy személyes varázsának, vagy egyszerűen az általa létrehozott műhely szellemi vonzerejének tulajdonítom azt is, hogy olyan emberek jártak, gyűltek az összehasonlító irodalomtudomány kutatószakra, mint Fogarasi György, Gyimesi Tímea, Hódosy Annamária, Kelemen Zoltán, Kiss Attila, Kovács Sándor, Szabó Gábor, Szilasi László, hogy csak az SZTE-n maradt kollégákat említsem (remélem, nem hagytam ki senkit); mindazonáltal a mi doktori csoportunk is úgy állt össze, hogy Sárközy Bence (a Libri Kiadói Csoport vezetője), Jászay Tamás, Tóth Ákos (az Összehasonlító Irodalomtudomány Tanszék oktatói), és Orcsik Roland (a Szláv Intézetből).

De nemcsak műhelyalapító és műhelyvezető volt a tanár úr, hanem legendás alak is, akiről mindenféle történetek keringtek az egyetem folyosóin, amikor megismertem. Nagy tudású, ámde rettegett tanár hírében állt a diákok körében. Köztudott volt például, hogy a szerda reggel nyolckor kezdődő, Auditorium Maximumban tartott világirodalom előadáson a terembe érve a tanár úr bezárta maga után az ajtót. Aki nem ért oda, az egyszerűen kinn maradt. Bevallom, ezért az ajtózárást mindig irigyeltem a tanár urat (és a generációját), mert ez a gesztus feltételezi, hogy emberek be akarnak jutni egy előadásra. Általánosabban szólva előfeltételezi, hogy a hallgatókat *érdekl*i az irodalom, és szomorúak, ha kizárják őket a könyvek világából. Bezzeg most, ilyen előfeltételezéssel nem élhet az előadó. Nem kis túlzással: a hallgatókat manapság be kell csalogatni az előadóterembe, az irodalmi kultúrába, és ha bezárja valaki (szimbolikusan) az ajtót, lehet végül egyedül marad.

Az is szóbeszéd tárgya volt a tanár úrról, hogy a készületlen hallgatókat a vizsgán arra buzdította, hogy inkább menjenek cipőfelsőrész készítőnek. S ez egyáltalán nem a cipőfelsőrész készítő szakma lenézést jelentette irodalomtudósi pozícióból, hanem azt, hogy minden szakmának megvannak az elsajátítandó fortélyai, és semmi baj nincs azzal, ha valaki az irodalomtanár mesterségbeli tudása helyett a cipőfelsőrésszkészítés fortélyait tanulja; ámde *tanulás* nélkül egyik szakma sem fog menni, egyikben sem lesz sikeres az ember.

Az is szóbeszéd tárgya volt a hallgatók körében, hogy egyesek – akik már reggel hatkor megjelentek az Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék folyosóján, mert elsőként akartak bejutni a világirodalom szigorlatra –, látták a tanár urat pizsamában kijönni a szobájából. Mindez persze csak azért fordulhatott elő, mert a tanár úr az irodájában lakott keddtől csütörtökig. A hét második napján megérkezett a szegedi pályaudvarra, a sporttáskájával elvillamosozott az egyetem utca 2-be, szerdán megtartotta a világirodalom előadást, 11.55-kor belső vonalon telefonált neki a Magyar Nyelvészeti Tanszékről Büky tanár úr, érdeklődött, indulhat-e, majd 12.00-kor találkoztak a BTK porta előtt, és elmentek együtt – zakóban, hidegebb napokon ballonkabátban – a Diáktanyára ebédelni. (Órát lehetett hozzájuk igazítani, mint egykoron Immanuel Kant napirendjéhez a königsbergi polgárok.) Aztán sorba jöttek a szerdai komparás kurzusok: 14.00-kor az alsóbb, 16.00-tól a felsőbb évfolyamoknak, majd 18.00-tól a PhD-hallgatóknak.

Sötét, téli estéken órára menni a gyér világítású, földszinti folyosón, végig a IX-es teremig, a kitömött és/vagy formaldehidben lebegő állatok, állati testrészek közt

(melyeket valamelyik TTK-s tanszék tárolt ott vitrinekben), már önmagában is spirituális élmény volt. A kurzusokon pedig a tanár úr nem ritkán úgy beszélt 20. századi nagy írókról, többek közt Mándy Ivánról, Szabó Magdáról, Tandori Dezsőről, mint személyes ismerőseiről, s ez tovább fokozta alakjának legendás, mitikus jellegét. Egy kézfogásra a nagy emberektől (mármint mi, mert ő közvetlen kapcsolatban állt velük nyilván).

És persze a legendás írógép! Amely ott kattogott kedd estétől csütörtök délutánig az irodában, és kihallatszott a folyosóra. A szorgos munka hangja. Ha az ember bekopogott, a gép menten elhallgatott, a tanár úr azonnal fogadóképes volt, nem mondta, hogy várjon egy kicsit, még befejezem ezt a mondatot vagy ezt a bekezdést. Aztán amikor a hallgató, a diák távozott, azonnal kopogott tovább az írógép, és folytatódott a félbehagyott mondat, bekezdés, gondolom. Sosem értettem, hogy lehet ilyen gyorsan kilépni, majd visszaülni a munkába. Nekem a ráhangolódás, az újrakezdés folyamata, hát, jóval több időt vesz igénybe, az biztos.

Megjegyzem, egyszer majdnem leszokott a tanár úr az írógépről, és áttért a számítógépre (a 2000-es évek legelején), de végül ez nem sikerült. Én voltam a tanár úr kalauza a digitális világban, úgyhogy ez az én kudarcom is, kár lenne tagadni. A sikertelenség okairól röviden csak annyit: nyilván nem a kognitív képességek, hanem a bizalom hiányzott az új médiatechnológiák iránt. De így legalább maradt az írógép hangja. Mely továbbra is jelezte a példaértékű, szorgos munkát, és az *állandóságot*. Mert ez a hang számomra az állandóságot is jelentette. Ugyanúgy, mint a zakók. A tanár úr által képviselt, változó idők felett álló ethoszt. A viszonyulási pontot. A mértéket. Gondolom, amióta tilos az épületben éjszakázni (pár év óta ez így van), és a tanár úr nem jár már Szegedre, az írógép Budapesten kattog tovább fáradhatatlanul.

Köszöntésre gyűltünk, úgyhogy én csak azt kívánom: zakatoljon az a régi gép még sokáig a budapesti szomszédok nagy örömére.

Kedves Tanár úr, vagy Esterházyval szólva: „Öreg, zakós ember”, az Isten éltesse még sokáig!